HAL open science

Russisk funktionalstilistik og fagsprog

Jens Nørgård-Sørensen

▶ To cite this version:

Jens Nørgård-Sørensen. Russisk funktionalstilistik og fagsprog. 2007. hprints-00957152

HAL Id: hprints-00957152

https://hal-hprints.archives-ouvertes.fr/hprints-00957152

Preprint submitted on 9 Mar 2014

HAL is a multi-disciplinary open access archive for the deposit and dissemination of scientific research documents, whether they are published or not. The documents may come from teaching and research institutions in France or abroad, or from public or private research centers.

L'archive ouverte pluridisciplinaire **HAL**, est destinée au dépôt et à la diffusion de documents scientifiques de niveau recherche, publiés ou non, émanant des établissements d'enseignement et de recherche français ou étrangers, des laboratoires publics ou privés.

Jens Nørgård-Sørensen

Russisk funktionalstilistik og fagsprog

Københavns Universitet 1993

Revideret 2007

1. Teori

I Rusland er den fagsproglige forskning uløseligt forbundet med stilistikken eller, som den kaldes i russiske fremstillinger, *funktionalstilistikken* (”funkcional’naja stilistika”). Det er værd at understrege at stilistik i russisk sammenhæng således ikke opfattes som en rent litteraturvidenskabelig disciplin. Den skønlitterære stilistik behandles inden for rammerne af den almene stilistik, funktionalstilistikken, som beskæftiger sig med enhver form for sprogbrug og derfor også omfatter fagsprog.

1.1. Funktion

1.1.1. Funktion: Ytring / talehandling

Det centrale begreb i en funktionalstilistisk teori er *funktion*. Vi skal derfor indlede med at se på visse anvendelser af begrebet funktion i sprogvidenskaben i almindelighed. Herved vil vi kunne sætte den specifikke anvendelse af begrebet inden for funktionalstilistikken ind i et bredere perspektiv.

Når man taler om *sprogets funktioner*, vil man i den lingvistiske tradition umiddelbart tænke på Bühlers (1934) klassifikation. Bühler skelnede mellem tre funktioner: *fremstilling*, *udtryk* og *appel*. Denne klassifikation tog udgangspunkt i de tre hovedkomponenter i en talehandling: den refererede situation (som *fremstilles*), afsenderen (som *udtrykker* noget) og modtageren (hvortil der rettes en *appel*).

Bühler mente at selvom enhver ytring rummer alle tre funktioner, vil der altid være en der dominerer over de to andre. En ytrings samlede funktion vil derfor kunne bestemmes på grundlag af hvilken af de tre nævnte komponenter der er i fokus. Et par enkle eksempler: I et eventyr, en nyhedsreportage eller lignende fortællende eller refererende tekster er fremstillingsfunktionen dominerende. Afsender og modtager er ofte helt anonyme. I en komikers sceneoptræden er indholdet undertiden banalt og underordnet. Effekten ligger i den måde det præsenteres på, og ytringsfunktionen er således dominerende. I direkte anmodninger som *Hjælp!* eller *Ræk mig lige saltet! –*

henvendt til en konkret modtager – er det væsentlige forventningen om en bestemt reaktion, dvs. appelfunktionen.

Bühlers teori har været meget indflydelsesrig og har i tidens løb inspireret en række forskere (fx Jakobson 1960) til modificerede klassifikationsforslag. Disse har imidlertid ikke ændret grundlaget for klassifikationen og den opfattelse af funktion der ligger bag den. Det vi finder hos Bühler, er en analyse af *ytringen* eller måske snarere *talehandlingen* og dennes funktion, set i lyset af den aktuelle kommunikationssituation, men alligevel en analyse af den enkelte ytring/talehandling isoleret betragtet[1]. De Bühlerske funktioner kan ikke anvendes til at karakterisere ytringens bestanddele, fx syntagmer, ord og morfemer. De giver heller ingen mening i forhold til den helhed ytringen indgår i: teksten. Om selve funktionerne kan man sige at de er forholdsvis snævert forbundet med den grammatiske personkategori: 1. person svarer til *udtryk*, 2. person til *appel* og 3. person til *fremstilling*. De afspejler således alene hvilken af de tre nævnte hovedkomponenter der dominerer ytringen/talehandlingen som helhed.

Funktionsbegrebet har imidlertid ikke alene fundet anvendelse i forhold til ytringen/talehandlingen. I den sprogvidenskabelige litteratur er det blevet introduceret på både et "lavere" og et "højere" niveau: dels i forhold til ytringens bestanddele (syntagmer, ord og morfemer), dels i forhold til den helhed ytringen indgår i: teksten.

[1] I overensstemmelse med den lingvistiske tradition skelnes der i denne fremstilling mellem *talehandling*, *ytring* og *sætning*. Sproglig kommunikation består i at en afsender fremsætter en ytring eller en serie af ytringer (der ses i denne sammenhæng bort fra mediet der kan været mundtligt eller skriftligt). Selve den aktivitet at fremsætte en ytring benævnes en *talehandling* (Austin 1962). *Ytring* der i dagligsproget anvendes om både en aktivitet (identisk med talehandlingen) og et produkt, kan da som lingvistisk term reserveres til den sidstnævnte brug, dvs. til betegnelse af talehandlingens produkt. *Sætning* betegner tilsyneladende normalt den samme enhed som *ytring*, men anvendes som lingvistisk term mere snævert som betegnelse for denne enheds sproglige struktur, betragtet isoleret fra den aktuelle kommunikationssituation.

1.1.2. Funktion: Morfem og ord

Vi vil først vende blikket mod ytringens bestanddele, de enkelte udtryksmidler, såvel de segmentale (morfemer og sammensætninger af morfemer: ord og syntagmer) som de suprasegmentale (intonation og andre prosodiske forhold). Disse har som sagt også været tillagt en *funktion*, især inden for de forskellige retninger af den funktionelle grammatik som i første række har betragtet et morfems funktion som dets bidrag til sætningsstrukturen og dermed til sætningens betydning. Ud fra dette synspunkt kan et morfem (især et grammatisk morfem) udmærket have flere funktioner som det er den funktionelle grammatiks opgave at opregne. Denne form for analyse er i visse retninger af den funktionelle grammatik, bl.a. Bondarko's *Skt. Petersborgskole*, blevet vendt om således at man begynder med at postulere en række sproglige indholdsfunktioner, såkaldt *funktionelt-semantiske kategorier*, *FSK'er* (se fx Bondarko (ed) 1987). Blandt de funktionelt-semantiske kategorier finder vi fx temporalitet (*temporal'nost'*), aspektualitet (*aspektual'nost'*), personalitet (*personal'nost'*), bestemthed / ubestemthed (*opredelennost' / neopredelennost'*). Som det fremgår, er en funktionelt-semantisk kategori normalt (men dog ikke nødvendigvis) defineret med udgangspunkt i en grammatisk kategori (tempus, aspekt, person, bestemthed etc.) som er velkendt fra russisk eller andre sprog, men mens en grammatisk kategori primært identificeres som en (obligatorisk) *udtryksdistinktion*, defineres en funktionelt-semantisk kategori primært som en *indholdsdistinktion*. Analysen går herefter ud på at afdække hvorledes denne postulerede indholdsdistinktion kommer til udtryk – normalt gennem et helt sæt af udtryksmidler – i dette eller hint sprog, i denne eller hin stil (jf. Kožina 1989). I modsætning til den traditionelle grammatik hvor analysen går *fra udtryk til indhold*, er den funktionelle grammatik (i Skt. Petersborgskolen og flere andre udgaver) kendetegnet ved en analyse der går *fra indhold til udtryk*.

1.1.3. Funktion: teksten

Endelig skal vi se på den helhed ytringen indgår i: teksten, der som sagt repræsenterer det højeste niveau hvor begrebet *funktion* har fundet anvendelse i sprogvidenskaben. Den realiserede tekst er som produkt af den sproglige kommunikation funktionalstilistikkens egentlige emne. Funktionalstilistikken sigter mod at foretage en klassifikation af alle tekster på grundlag af deres *funktion*, som her identificeres med kommunikationens *betingelser* og *mål*. Ved *kommunikationens betingelser* forstås en lang række ekstralingvistiske forhold: afsender- og modtagergruppe (deres sammensætning og indbyrdes relation, deres forudsatte sociale bevidsthed, deres sociale status), situationens karakteristika, meddelelsens karakter og mediet. Ved *kommunikationens mål* forstås afsenderens intentioner med teksten.

En sådan opfattelse af *funktion* forudsætter – delvis i modsætning til de tidligere omtalte – at analysens materiale udgøres af realiserede tekster. Alligevel er det ikke analysens mål at foretage en individuel tekstbeskrivelse, men derimod at beskrive *de i samfundet etablerede, kollektive rutiner for sprogudøvelse*. Man søger med andre ord at afdække et mønster bag de realiserede tekster i valget af sproglige udtryksmidler, idet dette valg postuleres at være afhængigt af tekstens *funktion* som ovenfor defineret. Analysen antages at kunne gennemføres for enhver form for sprogbrug. Alle tekster – uanset deres karakter – betragtes således som funktionelt-stilistisk markerede og dermed som tilhørende en bestemt teksttype eller, som man netop kalder det inden for funktionalstilistikken, en bestemt stil.

Vigtigheden af at holde forskellige anvendelser af begrebet funktion skarpt adskilt understreges af at man i en og samme fremstilling kan finde termen brugt på forskellige måder.[2]

[2] Šmelev (1989) udnytter direkte sin – af Bühler og Jakobson inspirerede – skelnen mellem fire basale ytrings*funktioner* (den kommunikative, den kognitive, den emotionelle og den æstetiske) som karakteristik af stilene! En stil kan således bl.a. karakteriseres ved, hvilken af de nævnte ytringsfunktioner der er fremherskende i dens tekster. Samtidig anvender Šmelev som andre forskere inden for funktionalstilistikken begrebet funktion om teksten som helhed, nogenlunde som ovenfor omtalt.

1.2. Teksttypologi: Standardteorien

Selv om funktionalstilistikkens emne er den realiserede tekst, beskæftiger den sig som nævnt i høj grad med de enkelte udtryksmidler. I den funktionalstilistiske litteratur finder vi en lang række empiriske studier af leksikalske, grammatiske og endog fonetiske særtræk ved de enkelte stile. Man skal imidlertid holde sig for øje at forfatterne til sådanne studier ikke må formodes at have det enkelte udtryksmiddels funktion for øje, men derimod at stræbe mod at beskrive en række sproglige karakteristika der i forening sikrer teksten en nærmere defineret funktion og således markerer dens tilhørsforhold til en bestemt stil. Dette hindrer dog ikke at funktionalstilistikken i mangt og meget har ladet sig inspirere af den funktionelle grammatik hvor interessen er koncentreret om de enkelte udtryksmidlers funktion, forstået som deres rolle i udtrykket af de funktionelt-semantiske kategorier.

Inden for den russiske funktionalstilistik går man traditionelt ud fra en teksttypologi hvor enhver tekst kan tilforordnes en ud af fem såkaldte funktionalstile:

Videnskabelig-teknisk stil	(Naučno-texničeskij stil')
Officiel-saglig stil	(Official'no-delovoj stil')
Publicistisk stil	(Publicističeskij stil')
Skønlitterær stil	(Xudožestvennyj stil')
Kollokvial stil	(Razgovornyj stil')

Vi skal nu kort se på hvordan disse stile beskrives i traditionelle funktionalstilistiske fremstillinger.

1.2.1. Den videnskabelig-tekniske stil

I den *videnskabelig-tekniske* stil (jf. Kožina 1977: 160-71) der undertiden blot benævnes den *videnskabelige* stil, lægges der vægt på entydighed, præcision og logisk fremstilling. Ekspressivitet og emotionelle udtryksmidler er normalt bandlyst. De enkelte udsagn har

ikke specifik reference – de udpeger ikke en konkret situation i den beskrevne virkelighed – men angiver normalt et generaliseret indhold, en lovmæssighed eller lignende. Dette opnås bl.a. ved en række sproglige særtræk, fx:

– Konkrete substantiver optræder ofte i singularis med generisk funktion, fx: ***Ximik*** *dolžen obraščat' vnimanie na ...* **'Kemikeren / en kemiker** skal være opmærksom på at...'. (Bemærk på dansk valg mellem bestemt og ubestemt form.)

– Numerusformerne har særlige anvendelser: Singularis anvendes hyppigt i generisk funktion, fx: *Izučaetsja forma* ***uxa***, ***nosa***, ***glaza***. ’man studerer **ørets**, **næsens** og **mundens** form’ (Bemærk på dansk bestemt form.). Til benævnelse af typer dannes der pluralis af abstrakte substantiver og massebetegnelser (der normalt er *singularia tantum*), fx: *vysokokačestvennye stali* ’stålprodukter af høj kvalitet’, *šumy v serdce* ’støj i hjertet’, *smazočnye masla* ’smøreolier’.

– Verberne optræder ofte i en mere eller mindre upersonlig form, fx 3. person pluralis (til angivelse af den generaliserede person) eller passiv, og ofte i præsens til angivelse af såkaldt *nul-tid*, dvs. hvad der til enhver tid er gældende: *Dlja étogo* ***berut*** *v laboratorijach voronku.* 'Til dette formål **anvender man** en tragt i laboratorierne'. *Po okončanii opyta* ***otsčityvaetsja*** *ostatok kisloty* 'Ved afslutningen af eksperimentet **beregnes** resten af syreindhold'. (Bemærk på dansk *man*-konstruktion eller passiv.)

– Der anvendes hyppigt generaliserende udtryk: *obyknovenno* 'normalt', *reguljarno* 'regelmæssigt', *vsegda* 'altid', *vsjakij* 'hvilken som helst', *každyj* 'enhver'.

– I stedet for anaforiske pronominer foretrækkes ofte en gentagelse af substantivet, evt. ledsaget af et demonstrativt pronomen. Dette sikrer den entydige reference.

– Nominalisering og den heraf følgende præference for verber med generaliseret indhold (såkaldte støtteverbumkonstruktioner, fx *foretage en analyse* i stedet for *analysere*) samt kondenseret udtryksform, fx i form af komplicerede nominalsyntagmer med "kæder" af genitivformer, fx: *Provodjatsja ispytanija novogo stanka.* ’Der foretages afprøvning en ny drejebænk’ (i stedet for:

Ispytyvaetsja novyj stanok), *Nachodjat primenenie novye ustrojstva* ’Der anvendes nye indretninger’ (i stedet for: *Primenjajutsja novye ustrojstva*), *Dal’še sleduet perečislenie priznakov* ’Herefter følger en opregning af trækkene’ (i stedet for: *Dal’še perečisljajutsja priznaki*), *Imeet mesto povyšenie temperatury* ’Der finder en temperaturstigning sted’ (i stedet for: *Povyšaetsja temperatura*), *proizvesti vyčislenija* ’foretage udregninger’ (i stedet for: *vyčislit’*).

– I komplekse sætninger anvendes ofte komplekse konjunktioner, fx: *blagodarja tomu, čto* ’takket være at’, *vsledstvie togo, čto* ’som følge af at’, *vvidu togo, čto* ’i lyset af at’, *v svjazi s tem, čto* ’i forbindelse med at’, *v silu togo, čto* ’i kraft af at’, *nesmotrja na to, čto* ’til trods for at’, *togda kak* ’mens’. Ligeledes anvendes særlige konnektorer til at forbinde ytringerne, fx: *poétomu* ’derfor’, *pri étom* ’herunder, i denne forbindelse’, *zatem* ’af denne årsag’, *v zaključenie* ’følgelig, konkluderende’, *itak* ’ergo, således’, *sledovatel’no* ’følgelig’.

– Participier og adverbialparticipier kan anvendes uden den normale reference til den overordnede sætnings subjekt, fx.: *V chode predyduščego izloženija* ***nam*** *neodnokratno prichodilos’ delat’ ssylki na ponjatie konteksta,* ***otmečaja****, čto vybor togo ili inogo sootvetstvija pri perevode vo mnogom opredeljaetsja kontekstom, v kotorom upotreblena ta ili inaja jazykovaja edinica* (Barchudarov 1975: 169). ’I den foregående fremstilling har vi gentagne gange henvist til begrebet kontekst **og bemærket** at valget af den ene eller anden ækvivalent ved oversættelse i mange henseender afgøres af den kontekst som et sprogelement anvendes i.’ I dette eksempel er det ”logiske” subjekt for adverbialparticipet *otmečaja* ikke den overordnede sætnings subjekt – således som normen ellers foreskriver – men derimod en underordnet personbestemmelse i dativ *nam*. (Bemærk sideordnet verbal på dansk) (Se også et eksempel under omtalen af Komissarov (1990) i Nørgård-Sørensen 2003. *Russisk oversættelsesvidenskab*, kapitlet ”Fagsproglig oversættelse”).

– Udbredt anvendelse af *termer* som led i et *terminologisk system* der anvendes indenfor tekstens fagområde. En term kan defineres som et ord med entydig reference i kraft af konsensus herom i et autoritativt forum. Enhver faggruppe beskæftiger sig med et bestemt udsnit af virkeligheden og har brug for at kunne referere til fænomener, genstande og begreber med tilknytning hertil på en helt entydig måde. Dette kræver en bevidst vedtagelse eller i det mindste en klar konsensus, evt. baseret på en tradition, inden for faggruppen.

1.2.2. Den officiel-saglige stil

Den *officiel-saglige* stil (jf. Kožina 1977: 171-79) anvendes inden for administration og den juridiske sfære i bred forstand. Kommunikationen og dermed teksterne har til formål at regulere relationerne mennesker imellem samt mellem mennesker og institutioner (offentlige instanser, arbejdspladser etc.). De enkelte udsagn repræsenterer derfor hyppigt regler i form af påbud og betingelser. For at opfylde denne funktion må teksterne være præget af entydighed og præcision. Stilen deler derfor til en vis grad træk med den videnskabelig-tekniske og fremtræder ligesom denne som renset for emotionelle og værdiladede udtryk. Blandt den officiel-saglige stils sproglige særtræk kan nævnes:

– Præsens anvendt præskriptivt: *Nanimatel'* ***otvečaet*** *za vred, pričinennyj nanjatomu imuščestvu ego domašnimi* 'Lejeren bærer ansvaret (=er forpligtet til at bære ansvaret) for den skade der påføres den lejede ejendom af hans samboere'.

– Futurum og præsens perfektiv anvendt med en præskriptiv modal nuance: *Voennoe komandovanie* ***vydelit***... 'Militærkommandoen tildeler (=skal tildele)...'

– Hyppige betingelseskonstruktioner: ’Hvis / såfremt / dersom ...’.

– Nominalisering, i endnu højere grad end i den videnskabelig-tekniske stil, herunder udbredt anvendelse af ”nominale” præpositioner, fx: *na osnovanii čego* ‚på grundlag af’ *v otnošenii k čemu* ’i forhold til’, *v sootvetstvii s čem* ’i

overensstemmelse med', *v celjach čego* 'med henblik på', *za sčet čego* 'på bekostning af', *po linii čego* 'i forlængelse af'.

– En særlig juridisk terminologi der bl.a. omfatter en række standardiserede fraseologiske udtryk: *vstupat' v zakonnuju silu* 'træde i kraft (om lov eller anden juridisk gyldig regel), *X ne podležit obžalovaniju* 'X kan ikke ankes', *privleč' k ugolovnoj otvetstvennost'ju* 'anlægge straffesag mod'.

– Udbredt anvendelse af termer.

1.2.3. Den publicistiske stil

Den *publicistiske* stil (jf. Kožina 1977: 179-96) der anvendes i massemedierne, har udviklet sig kraftigt siden anden halvdel af 1980'erne og adskiller sig i dag mærkbart fra hvad der var gældende i Sovjetperioden. Udviklingen er gået i retning af mindre tvungen sprogbrug, og de publicistiske tekster er i langt højere grad end tidligere præget af talesprogselementer, dvs. træk af den kollokviale stil. Stilen kan dog identificeres i kraft af teksternes relativt veldefinerede funktion som består i at informere (jf. Bühlers fremstillingsfunktion) og/eller påvirke modtageren (jf. Bühlers appelfunktion). Dette udløser en præcis og komprimeret fremstillingsform med en del værdiladede og ekspressive udtryk. Den publicistiske stil deler sig ligesom den skønlitterære i en bred vifte af genrer (leder, reportage, kommentar, baggrundsartikel, kronik etc.) med hver sin karakter, hvilket gør det vanskeligt at definere stilen som helhed gennem en række konkrete sproglige særtræk. Teksternes fælles grundfunktion, at informere og påvirke, giver sig dog udslag i dominans af relativt enkle sætningskonstruktioner (simple sætninger og korte, enkle komplekse sætninger), en rig, men også noget stereotyp metaforik (fx *arena političeskoj bor'by* 'den politiske kamparena', *ključ k rešeniju problem* 'nøglen til problemernes løsning', *put' progressa* 'vejen til fremskridt') og en forkærlighed for rammende ekspressive udtryk.

1.2.4. Den skønlitterære og den kollokviale stil

I modsætning til de tre ovennævnte stile der alle er fagsproglige og derfor kan karakteriseres ved visse begrænsninger i det sproglige udtryk (se nedenfor), er de sidste to stile, den *skønlitterære* og *kollokviale* (jf. Kožina 1977: 196-215), begge kendetegnet ved deres grænseoverskridende sproglige mangfoldighed. Det er karakteristisk at teksterne ofte er præget af forfatterens, hhv. den talendes individuelle stil. Også herved adskiller den skønlitterære og den kollokviale stil sig fra de tre ovennævnte stile der typisk manifesterer sig i tekster med et upersonligt præg, forstået på den måde at det ikke er muligt at identificere forfatteren gennem den sproglige form. Den skønlitterære stil defineres ligesom de øvrige ved sin funktion som imidlertid ikke er så konkret og veldefineret som i de tidligere omtalte stile. En tekst i skønlitterær stil har alene hvad man i den russiske tradition kalder en *æstetisk* funktion. Sprogets resurser kan derfor komme til fuld udfoldelse i den skønlitterære stil der bl.a. er præget af en rig metaforik.

Den kollokviale stil manifesterer sig i den daglige, utvungne, primært mundtlige kommunikation mennesker imellem. Den er præget af elliptiske og andre former for ufuldkomne sætninger, bl.a. fordi indforståetheden i talesituationen ofte kan kompensere for utilstrækkelig informativitet. Den kollokviale stil er endvidere kendetegnet ved en række specielle afledningsmønstre samt en særlig intensiv brug af sprogets afledningsresurser i al almindelighed, herunder de emotionelt farvede diminutiver (fx: *knižica* 'lille bog') og augmentativer (fx: *domina, domišče* 'stort hus'). Syntaksen er speciel, ikke mindst når det gælder komplekse sætninger hvor vi finder en række konjunktioner der normalt ikke forekommer uden for den kollokviale stil samt visse konstruktioner, bl.a. asyndetiske, hvor intonationen spiller en afgørende rolle i udtrykket. Den kollokviale stil udnytter det russiske sprogs muligheder for at variere informationsstrukturen (tema/rema-strukturen) maksimalt, jf: *A ja segodnja knižicu kakuju priobrel interesnuju* 'Og jeg fik fat i sådan en spændende bog i dag', *Mne tufli bol'še nravjatsja te belye* 'Jeg kan bedre li' de der hvide sko', *Ja i sup risovyj tože mogu svarit'* 'Jeg kan da også lave rissuppe'. Parataktiske konstruktioner dominerer over

hypotaktiske. Vi skal vende tilbage til den kollokviale stil i forbindelse med en bredere behandling af talesprog (1.3.).

1.2.5. Standardteorien: Sammenfatning og vurdering.

Som det fremgår af denne korte skitse over de fem stile, er det muligt at beskrive dem i lingvistiske termer. Bestræbelserne på at isolere de sproglige karakteristika for hver enkelt stil skal imidlertid ikke tilsløre, at kriterierne for opstilling af et stilinventar er *ekstralingvistiske*. For at et antal tekster skal kunne henregnes til samme stil, må de – i det mindste på et meget generaliseret niveau – have samme funktion (i ovennævnte forståelse af *funktion* som kommunikationens betingelser og mål). Dette indebærer at sprogets stilinventar opfattes som en dynamisk størrelse der udvikler sig i takt med samfundet og samfundets krav til kommunikation. Det antages således principielt at hvert samfund har sit eget specielle stilinventar. I deskriptive fremstillinger af stilistiske enkeltfænomener arbejder man dog i praksis ud fra den opfattelse at "vestlige" sprog som moderne engelsk, tysk, fransk, spansk osv. har samme stilinventar som moderne russisk.

Teorien om de fem grundlæggende stile: den videnskabelig-tekniske, den officiel-saglige, den publicistiske, den skønlitterære og den kollokviale stil – skal således opfattes som et forslag til en stilistisk kategorisering af moderne russisk, mere præcist: af det russisk der benyttes til kommunikation under de aktuelle samfundsforhold. Det er dog igen værd at bemærke at dette ikke har de store praktiske konsekvenser. Den store samfundsomvæltning fra midt i 1980'erne til begyndelsen af 1990'erne medførte ingen revision af teorien om de fem stile. Den er fortsat det grundlag som de russiske sprogbrugere – især de professionelle (mediefolk, administratorer, undervisere, oversættere, kommunikationsmedarbejdere m.v.) – tager udgangspunkt i når de identificerer, kategoriserer og producerer tekster. Teorien er indarbejdet som et element i alle uddannelser der sigter mod professionelt sprogarbejde. Dette bidrager naturligvis til at bevare den uændret, men teoriens levedygtighed kan ikke udelukkende, og næppe

heller primært forklares herigennem. Når man holder fast i femdelingen, hænger det sammen med at den faktisk har vist sig at være anvendelig og operationel og derfor er af stor praktisk betydning i mange sammenhænge. Det volder i praksis sjældent problemer at indplacere en konkret tekst i den ene eller anden stil, og dette er særdeles væsentligt i et samfund der som det russiske vægter sproglig korrekthed og præcision højt.

Standardteorien med de fem stile kan således siges at have en stærk autoritativ status. Ganske vist vedkender praktisk talt alle forskere sig en vis usikkerhed i forhold til femdelingen og understreger at denne tekstkategorisering er bestemt af hensigtsmæssighed, og at man kunne forestille sig andre kategoriseringer med lige så god baggrund i den faktiske sprogsituation. Men i praksis er så godt som alle empiriske studier inden for funktionalstilistikken gennemført ud fra en stiltiende eller erklæret accept af den traditionelle femdeling.

Variationerne kommer til gengæld tydeligt frem, når forskerne begynder at inddele de enkelte stile i genrer (jf. Naers mikrostile, se nedenfor). En *genre* er en – ligeledes ekstralingvistisk defineret – underkategori af en stil. Man kan fx inden for den publicistiske stil udskille en avisgenre der igen kan opdeles i undergenrer som interview, leder, reportage og replik. Inden for den videnskabelig-tekniske stil optræder der videnskabelige genrer som monografi, artikel, foredrag, lærebog og tekniske genrer som opstillingsvejledning, betjeningsvejledning og funktionsbeskrivelse. Den officiel-saglige stil rummer bl.a. genrerne lovtekst, kontrakt, overenskomst og tjenestebeskrivelse. Inden for den skønlitterære stil skelnes der først og fremmest mellem poesi og prosa. Derudover gælder det for både den skønlitterære og den kollokviale stil – i modsætning til de tre øvrige stile – at teksterne er individuelt præget. Det betyder at genrerne primært defineres ud fra forfatternes individuelle sprogbrug.

Den traditionelle femdeling kan forholdsvis enkelt relateres til distinktionen mellem almindeligt sprog og fagsprog der ligger bag den angelsaksiske LGP/LSP-

forskning[3], den tyske *Fachsprache*-forskning og tilsvarende vestlige opfattelser. Blandt de fem stile synes de to, kollokvial og skønlitterær stil, at repræsentere almindeligt sprog, mens de øvrige tre, den publicistiske, den videnskabelig-tekniske og den officiel-saglige stil, repræsenterer forskellige typer fagsprog.

Det afgørende diskussionspunkt i forhold til både funktionalstilistikken og den funktionelle grammatik er disse teoriers ekstralingvistiske fundament. Fra et traditionelt, strukturalistisk inspireret synspunkt kan det virke ligefrem provokerende at analysen tager udgangspunkt i kategorier der er rent indholdsmæssigt-funktionelt defineret, og som derfor ikke kan iagttages, dvs ikke kan identificeres entydigt med et specifikt udtrykselement. Strukturalisternes fokuseren på *tegnet* bygger på en analyse der går ud fra det faktisk manifesterede, tegnets udtryksside, og bl.a. har til formål at afdække tegnets indholdsside. Den sproglige analyse går m.a.o. her fra udtryk til indhold. Heroverfor synes den funktionelle sprogvidenskab med sin analyse fra indhold til udtryk at bygge på et grundlag der dybest set er et postulat eller i hvert fald er defineret uafhængigt af den faktiske sprogbrug.

Det er imidlertid en kendsgerning at man inden for den russiske funktionalstilistik rubricerer en tekst stilistisk ud fra ekstralingvistiske kriterier. For at give et par eksempler: En avisleder vil blive henregnet til ledergenren under den publicistiske stil – netop i kraft af at den optræder på lederpladsen i en avis; en opstillingsvejledning for en maskine vil blive henregnet til instruktionsgenren under den videnskabelig-tekniske stil – igen alene i kraft af sin samfundsmæssige funktion: at sætte en særlig gruppe fagfolk i stand til at gennemføre en bestemt faglig procedure. Genrer og stile opstilles altså i første omgang uden at skele til deres sproglige karakteristika. De sproglige karakteristika kommer først ind i billedet sidenhen: Når man nærmere skal beskrive den – samfundsmæssigt definerede – stils eller genres særtræk.

Som man ser, er det ekstralingvistiske kriterium særlig tydeligt ved udskillelsen af det "laveste" niveau i stilhierarkiet: de specifikke genrer. Her er det forholdsvis enkelt at

[3] LGP = language for general purposes, LSP = language for special/specific purposes – en distinktion der

beskrive de kommunikationsstituationer der udløser tekster af en nærmere bestemt, snævert defineret genre.

Hvad angår de fem overordnede stile, er det ekstralingvistiske fundament svagere. For den meget generelt definerede stil er afgrænsningen af de relevante kommunikationssituationer og dermed indkredsningen af de tilhørende tekster problematisk. Dette kan som nævnt give anledning til varierende kategoriseringer. Når man alligevel stort set er enedes om den omtalte femdeling, må de sproglige karakteristika formodes at have spillet en vis rolle. Teorien om de fem stile hviler utvivlsomt på et blandet empirisk grundlag: Det bærende princip har naturligvis været tekstens (ekstralingvistisk definerede) funktion, men samtidig må man antage at der er blevet skelet til at det endelige resultat gerne skulle være udskillelse af et antal sprogligt homogene stile.

1.3. Funktionalstilistik og talesprog

En vis inkonsekvens i femdelingen synes at ligge i håndteringen af distinktionen mellem skriftsprog og talesprog[4]. På den ene side udskilles der en speciel kollokvial stil; på den anden side vil man under genreinddelingen af de øvrige stile kunne træffe mundtlige genrer, fx forelæsningsgenren under den videnskabelig-tekniske stil. Kollokvialt sprog defineres i russisk sammenhæng ofte som den variant af standardsproget der anvendes i de veluddannedes talesprog. Imidlertid påpeger man at kollokvialt sprog også kan træffes i ren eller fragmentarisk form inden for det skrevne sprog, primært i skønlitteraturen.

Der er siden 1970'erne gennemført en omfattende og bredspektret forskning i talesprog i Rusland. Forskningen i talesprog har dog sjældent været relateret direkte til funktionalstilistikken (se dog Šmelev 1977). Dette har utvivlsomt medvirket til at distinktionen mellem talesprog og skriftsprog hidtil ikke har fundet nogen veldefineret

---

i store træk svarer til den tyskinspirerede danske skelnen mellem almindeligt sprog og fagsprog.

[4] Som det vil fremgå af det følgende, skelner jeg mellem *talesprog* som betegnelse for alt talt sprog og *kollokvialt sprog* som betegnelse for sproget inden for den kollokviale funktionalstil.

plads inden for funktionalstilistikken. Talesprogsforskere opererer da også med deres egen teksttypologi som afslører et noget andet syn på begrebet talesprog end det der er gældende i skandinaviske og andre vesteuropæiske samfund.

De russiske talesprogsforskere (fx Zemskaja et al. 1981, 1983) opererer med følgende hovedopdeling af sprogbrugstyper:

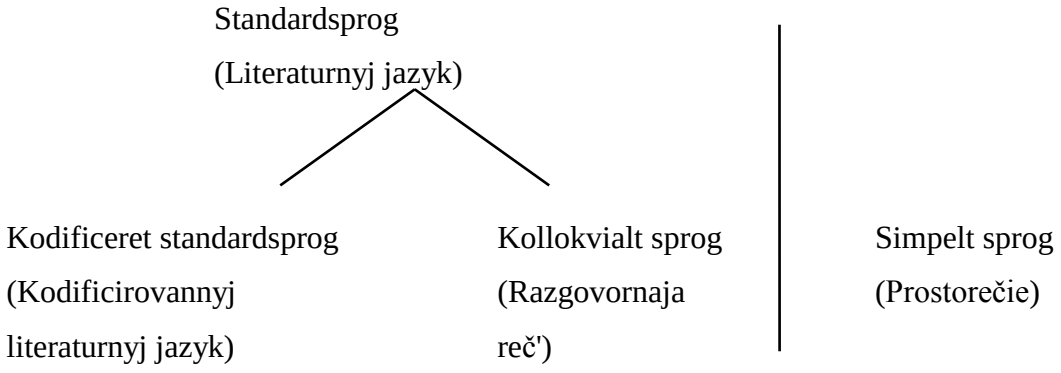

Standardsproget er den sprogbrugstype der følger den gældende sprognorm. Som det fremgår af den russiske betegnelse, er standardsproget først og fremmest det sprog der kommer til udtryk i den skrevne litteratur (såvel fag- som skønlitteratur). Det er da også det skrevne sprog man finder beskrevet i autoritative ordbøger, grammatikker og andre normgivende udgivelser der primært udsendes af Institut for Russisk under Videnskabernes Akademi. Siden 1970'erne har man dog endvidere anerkendt kollokvialt sprog som en særlig variant af standardsproget med en særlig leksik og sproglig struktur, jf. figuren. Ligesom i funktionalstilistikken defineres sprogbrugstyperne ekstralingvistisk. *Kollokvialt sprog* defineres således som de veluddannedes spontane talesprog, kendetegnet ved at være uforberedt, ved at anvendes i uformelle sammenhænge og ved direkte kontakt mellem samtalepartnerne (Zemskaja et al. 1981: 5, 23). Uden for standardsproget og således som ikke-normativt står det såkaldt simple sprog, *prostorečie* (ofte kaldet simpelt bysprog (*gorodskoe prostorečie*), jf. Zemskaja, Šmelev (eds) 1984), dvs. det spontane talesprog blandt ikke-uddannede og lavt

uddannede. Det skal understreges at selv om det simple sprog siges at rumme dialektale elementer, kan hverken det kollokviale eller det simple sprog identificeres med nogen dialekter. De egentlige regionale dialekter står uden for den omtalte inddeling der således skal forstås som en kategorisering af den ikke-dialektprægede sprogbrug, specielt som den manifesterer sig i større byer med blandet befolkning.

Grænsen mellem norm og normbrud går således mellem de to bredt definerede talesprogsvarianter, kollokvialt sprog og simpelt sprog, jf. den lodrette streg i figuren. For russerne, specielt de veluddannede, er denne grænse knivskarp og genstand for stor opmærksomhed. De veluddannede, den såkaldte *intelligentsija*, definerer i høj grad sig selv og hinanden gennem deres talesprog. Mennesker hvis spontane talesprog er udtryk for det normative *kollokviale sprog* snarere end det *simple (by)sprog*, identificeres netop i kraft heraf som tilhørende intelligentsijaen.

Selv om funktionalstilistikken og talesprogsforskningen repræsenterer to forskellige traditioner der kun undtagelsesvist refererer til hinanden, er der ingen modsætning imellem dem. Tværtimod kan de siges at supplere hinanden på udmærket vis. Inden for funktionalstillistikken nedtoner man netop interessen for det kollokviale sprog og koncentrerer sig om forskellene mellem de tre "fagsproglige" stile, den videnskabelig-tekniske, den officiel-saglige og den publicistiske. Disse ligger sammen med den skønlitterære stil alle inden for det som talesprogsforskerne kalder det kodificerede standardsprog (med den modifikation at skønlitteraturen naturligvis også rummer kollokviale elementer).

1.4. Teksttypologi: Andre teorier

Et forslag til stilinventar for engelsk der afviger fra standardteorien, finder vi fx hos Naer (1981). Naer skelner i sin kategorisering af engelsksprogede tekster mellem tre stilniveauer. På det højeste, mest generaliserede niveau kan tekster inddeles i tre bredt definerede funktionssfærer, de såkaldte *megastile*; megastilene kan underinddeles i et

antal *makrostile* der endelig på det laveste niveau kan opdeles i et antal *mikrostile*. Forfatteren opererer med følgende inddeling på de to højeste niveauer.

Megastil:	Makrostil:
Faglig-saglig kommunikation	Officiel-dokumental stil
	Videnskabelig stil
	Faglig-teknisk stil
Massekommunikation	Avisstil
	Publicistisk stil
	Religiøs stil
Litterær kommunikation	Skønlitterær stil

Som det fremgår, svarer Naers makrostile stort set til det der slet og ret kaldes stile i den traditionelle femdeling. Naers mikrostile svarer så til *genrer* i de traditionelle fremstillinger af russisk (se nedenfor). Afvigelserne fra femdelingen er yderst begrænsede. Man fristes til at tro at dette reviderede stilinventar for engelsk der stammer fra sovjettiden, var ideologisk snarere end rent fagligt begrundet; ikke mindst på baggrund af at den mest markante forskel mellem Naers stilklassifikation for engelsk og den traditionelle femdeling for russisk er den uholdbare påstand om at engelsk i højere grad end russisk skulle have en særlig religiøs stil.

Den mest markante afvigelse fra teorien om de fem stile repræsenteres af Šmelev (1977, 1989) som ikke blot foreslår et let revideret stilinventar, men også angriber den traditionelle ide om at enhver sprogbrug er stilistisk markeret, og at enhver tekst derfor må kunne henføres til en nærmere bestemt stil. Šmelev går i sit klassifikationssystem så langt at han forkaster begrebet *stil* som overordnet klassifikationsgrundlag. I stedet taler han om *sprogbrugstyper* (jf. *megastil* i Naer 1981) hvoraf han skelner mellem tre:

skønlitterært sprog, talesprog og specialsprog, med følgende undertyper (sammenlignet med den traditionelle femdeling):

Šmelev	**Femdelingen**
Skønlitterært sprog	Skønlitterær stil
prosa	
poesi	
Talesprog	Kollokvial stil
mundtligt talesprog	
skriftligt gengivet talesprog	
Specialsprog	
officiel-saglig stil	Officiel-saglig stil
videnskabelig stil	Videnskabelig-teknisk stil
avis-informativ stil	Publicistisk stil
publicistisk stil	

Når man tager hensyn til at også den traditionelle opfattelse opererer med en række genrer for hver af de nævnte fem stile, synes forskellen mellem de to synspunkter at være minimal. Tilsyneladende har Šmelev blot indført en ændret overkategorisering samt opdelt den publicistiske stil i en avis-informativ stil og en stil omfattende de øvrige publicistiske tekster. Forskellen mellem de to opfattelser er imidlertid ikke fuldt ud beskrevet hermed. Der er yderligere to særtræk ved Šmelevs opfattelse som fortjener særlig opmærksomhed.

For det første er det ikke tilfældigt at kun de fire undertyper af specialsproget er blevet forsynet med betegnelsen *stil* i Šmelevs oversigt. En stil er ifølge Šmelev en sprogbrugstype der er karakteriseret ved visse *begrænsninger i udvalget af udtryksmidler*. Dette kriterium udelukker det skønlitterære sprog og talesproget som

stile (se også Naer 1981) idet man inden for såvel skønlitteraturen som det daglige talesprog kan finde eksempler på stort set en hvilken som helst af sprogets udtryksformer. Inden for disse sprogbrugstyper realiseres – med Šmelevs ord – alle sprogets resurser. Ganske vist kan al skønlitteratur på et meget generaliseret plan siges at udfylde en fælles funktion som Šmelev i overensstemmelse med traditionen benævner den æstetiske funktion, men dette fællestræk er efter hans opfattelse ikke tilstrækkeligt til at udskille en stil. En fælles funktion skaber ikke nødvendigvis en stil; en stil består i kraft af begrænsninger i udvalget af udtryksmidler.

I Kožina (1977), der som sagt repræsenterer den traditionelle femdeling, er begrænsninger i udtryksrepertoiret ikke på lignende vis fremhævet som kriterium for udskillelse af en stil eller genre. Imidlertid synes også hun at lægge vægt på denne faktor og anerkender i sin redegørelse for den traditionelle femdeling en vis særstatus for skønlitterært sprog og talesprog, netop i kraft af disse sprogbrugstypers udtryksmangfoldighed. På den anden side hævder hun – i modsætning til Šmelev – at også skønlitteraturen og talesproget har visse leksikalske og grammatiske begrænsninger, og at det derfor er velbegrundet at tale om en skønlitterær og en kollokvial stil.

Når man tager udgangspunkt i den kombinerede positive og negative sproglige karakteristik af en stil som vi finder hos Šmelev, kan man ifølge forfatteren bestemme den officiel-saglige stil som den mest velafgrænsede. Dernæst kommer i rækkefølge den videnskabelig-tekniske stil som er relativt velafgrænset, og endelig de publicistiske stile der på grund af deres mange forskelligartede manifestationsformer og brede anvendelse af alle sprogets udtryksmuligheder ligger på grænsen til at kunne karakteriseres som stile. Et lignende synspunkt finder vi som grundlag for Naers (1981) tidligere omtalte stilinventar for engelsk samt hos Razinkina (1985) der fremhæver den officiel-saglige stil som den eneste stil i ren form. Alle øvrige sprogbrugstyper opfatter hun som blandingsformer i højere eller lavere grad.

Hvad der i denne sammenhæng er interessant, er at Šmelev med sine definitioner reelt har opgivet den rent ekstralingvistiske definition af begrebet *stil*. Det der hos ham konstituerer en stil, er to kriterier i forening: det ekstralingvistiske funktionskriterium og det lingvistiske kriterium om et begrænset udtrykssystem. Ser man bort fra detaljerne i analysen, kan spændingen mellem disse to kriterier betragtes som en russisk variant af den i Vesten velkendte diskussion af hvad man i første række skal lægge vægt på i beskrivelsen og afgrænsningen af en given type *fagsprog*: *faget* eller *sproget*. Endvidere kan Šmelevs klassifikation siges at afspejle en erkendelse af at hvis stilbegrebet skal have et formelt-lingvistisk indhold, er det først på de lavere niveauer af hierarkiet af sprogbrugstyper muligt at udskille et antal stile.

Det andet særtræk ved Šmelevs teori som bør fremhæves, er at den ligger væsentligt tættere på vestlige fagsprogsopfattelser end den traditionelle femdeling. Ikke bare har forfatteren med kategorien *specialsprog* reelt indført fagsprogsbegrebet; han har også vedkendt sig den privativitet der ligger i den vestlige opfattelse af oppositionen mellem fagsprog og almindeligt sprog: Ligesom i vestlige beskrivelser behandles fagsproget/specialsproget som en kvalitativt afgrænset (og dermed markeret) sprogbrugstype der står i modsætning til en kvalitativt uafgrænset (umarkeret) sprogbrugstype som omfatter talesprog og skønlitterært sprog (*almindeligt sprog* i den danske tradition). Som nævnt er det netop denne kvalitative afgrænsning der for Šmelev kendetegner en stil.

Šmelevs ide: at sprogbrugstyperne i første række ikke adskiller sig ved hvad de kan rumme, men ved hvad de ikke kan rumme – forekommer umiddelbart overbevisende, men har ikke givet sig udslag i empiriske studier. Den righoldige funktionalstilistiske litteratur der rummer redegørelser for empiriske undersøgelser af vidt forskellig art, hviler tilsyneladende uden undtagelse på den antagelse at al sprogbrug er markeret; altså den antagelse der ligger til grund for den traditionelle stilistiske femdeling. Forfatterne til de empiriske værker har ikke sjældent vanskeligheder med at indpasse deres undersøgelsesområde i den etablerede

stilkonception. I praksis viser det sig som sagt ofte at grænserne mellem de fem overordnede stile er umulige at opretholde. Som undersøgelsesobjekt vælger forskerne hyppigt en snævert afgrænset genre der i overensstemmelse med den etablerede teori bliver defineret ekstralingvistisk. Når dette er gjort, må man imidlertid undertiden konstatere at den valgte genre rummer elementer af flere af de overordnede stile. Forelæsningsgenren kan således afgrænses som en genre under den videnskabelig-tekniske stil, men med træk af den kollokviale stil (jf. Aleksandrova 1989). Genrer som cirkulæreskrivelser og tjenestebreve med teknisk-industrielt indhold karakteriseres som en overgangsgenre mellem videnskabelig-teknisk stil og officiel-saglig stil, osv.

Som antydet i disse få eksempler bliver resultatet at den empirisk orienterede litteratur er præget af påfaldende mange overgangsgenrer og tilsvarende få stilistisk entydige genrer. Den tjener derfor kun i ringe omfang som bekræftelse af femdelingen. Begrebet *overgangsgenre* fungerer som en af genvejene til at overvinde diskrepansen mellem det ekstralingvistisk definerede stilinventar og den sproglige virkelighed. En anden, for teorien mere konstruktiv måde at overvinde denne diskrepans på finder vi i forslagene til en let omdefinering af stilene som præger flere værker fra 1980'erne, og som vi derfor vil gå lidt nærmere ind på.

Den omdefinering der her tænkes på, udspringer af nødvendigheden af at tilpasse resultaterne af de mange empiriske arbejder til det overordnede stilbegreb på en overbevisende måde. Empirien har til fulde demonstreret at det ikke er muligt at beskrive en stil som en sprogbrugstype med et veldefineret inventar af invariante sproglige karakteristika. Tekster der ud fra de ekstralingvistiske kriterier tilhører samme stil, kan være endog meget forskellige med hensyn til udvalget af udtryksmidler. Dette erkendes nu i vidt omfang, men det understreges så til gengæld at der er grænser for disse forskelligheder. For at tage højde for forskellighederne og samtidig fremhæve deres begrænsning karakteriseres en stil ved et sæt af udtryks*parametre*, hvis værdier kan variere inden for en vis ramme uden at overskride den pågældende stils grænse. En overskridelse forekommer ganske vist hyppigt, men vil så blive opfattet af modtageren

som et forstyrrende element, som en malplaceret udtryksmåde. Denne evne hos sprogbrugeren til at erkende de stilistiske afvigelser tages til indtægt for det overordnede synspunkt: at stildistinktionerne er reelle, dvs en del af sprogbrugernes sproglige bevidsthed.

Hvad forstås der så i denne sammenhæng ved et udtryks*parameter*? Razinkina (1986) definerer det som en skala af udtryksvariationer. Ligesom i den funktionelle grammatik går man således ud fra at et tilnærmelsesvis identisk indhold kan gives varierende udtryk. Som eksempel fremhæver Razinkina parametret *objektivitet i fremstillingen* inden for den videnskabelige stil. Den traditionelle norm for videnskabeligt sprog tilsiger at man understreger objektiviteten i argumentationen ved at undgå personlige pronominer i 1. person, især i singularis ("jeg"). Da denne norm i de senere årtier er blevet opblødt, specielt inden for visse videnskabelige genrer, kan moderne videnskabeligt sprog siges at være karakteriseret ved et parameter rækkende fra de rent upersonlige (objektive) udtryksformer (*Sleduet polagat'* 'Det må antages', *Predstavljaetsja* 'Det forekommer', *Celesoobrazno sčitat'* 'Det er rimeligt at antage', *Rezul'taty pokazali* 'Resultaterne har vist, at...') over de ubestemt personlige ("vi", samt "man" i dansk og tilsvarende i andre sprog) til den direkte reference til forfatteren ("jeg") (se endvidere Aleksandrova 1989, Cvilling (ed) 1989).

Razinkina opnår med dette eksempel at fremhæve to træk som hun finder væsentlige ved beskrivelsen af en funktionalstil:

For det første påviser hun ved hjælp af parameteranalysen funktionalstilens dynamik, altså den kendsgerning at den udvikler sig historisk. For parametret *objektivitet i fremstillingen* gælder det således at der i de seneste årtier er sket en udvikling i retning af – under visse forudsætninger – at inddrage de personlige konstruktioner (endog *jeg*-konstruktionerne) i den for videnskabelige tekster normale skala af udtryksmuligheder. Man kunne her tilføje at dette parameters udformning ikke blot varierer i tid, men også på tværs af landegrænser. Til trods for det fælles videnskabelige ideal om objektiv og entydig sprogbrug er der uden tvivl markante

forskelle i fordelingen af personlige og upersonlige konstruktioner i engelsk, tysk, fransk, russisk etc. videnskabeligt sprog og dermed også i udformningen af det omtalte parameter for de nævnte sprogs videnskabelige stil. Disse historiske og nationale variationer underbygger teorien om stilinventarets forankring i det aktuelle samfund og dets traditioner, altså det ekstralingvistiske grundlag.

For det andet fremtræder relationen mellem stilen som overkategori og genren som underkategori klart af Razinkinas parameteranalyse. Razinkina bemærker at muligheden for brug af de mere subjektivt klingende *jeg*-konstruktioner er genrebestemt. For visse genrer under den videnskabelige stil, bl.a. anmeldelser og forord, falder disse konstruktioner inden for det stilistisk set fuldt acceptable, mens de i andre genrer vil blive opfattet som afvigende. Dette indebærer reelt at der for den videnskabelige stil som helhed må opstilles et forholdsvis bredt parameter der så indsnævres for hver enkelt genre med dens skærpede krav til udtryksformerne. Parameterstrukturen afspejler således stilens status som overkategori for genren.

Ideelt set skal hver enkelt stil og genre defineres i forhold til en række parametre. Dette skal ske på den måde at der ud af den samlede mængde udtrykskategorier der udgør det givne parameter, afgrænses en delmængde for hver stil og efterfølgende for hver af dens genrer. Kriteriet for denne afgrænsning er som nævnt *sprogsamfundets kollektive bevidsthed omkring det stilistisk acceptable og det stilistisk afvigende*. Det er specielt det stilistisk afvigende der afslører parametrets grænser, og som man derfor skal være opmærksom på når man arbejder med at afgrænse et udtryksparameter for en specifik stil eller genre.

Dette afgrænsningskriterium kan dog være vanskeligt at få hold på. Ganske vist er ingen vel i tvivl om at ethvert sprogsamfund har en kollektiv sprogbevidsthed, men spørgsmålet om hvordan denne skal beskrives i forhold til konkrete udtrykssystemer, kan let blive en kilde til endeløs strid på et meget subjektivt grundlag. Dette er utvivlsomt en stærkt medvirkende årsag til at almene karakteristikker af stile og genrer

normalt holdes i meget generelle vendinger, og at der foreligger relativt få beskrivelser af et sprogs komplette stilinventar (som fx Kožina 1977).

Parameterbegrebet optræder også under andre betegnelser. Kožina (1989) introducerer således den *funktionelle semantisk-stilistiske kategori*, FSSK som en parallel inden for stilistikken til den funktionelle grammatiks *funktionelt-semantiske kategori*, FSK (se ovenfor). Som eksempler på FSSK'er nævner hun bl.a. *accentuering*, *vurdering*, *hypoteseudtryk* og *logikudtryk*. En FSSK som *accentuering* inden for den videnskabelige stil vil dels have sine centrale udtryksstrukturer (særlige spørgsmål/svar-konstruktioner, særlige kohærentielle og adversative udtryk, særlige partikler og adverbialer), dels rumme visse perifere udtryksstrukturer (komparativer, særlig leksik, gentagelse og parallelkonstruktioner).

I forbindelse med diskussionen af stiltræk støder man jævnligt på begrebet *stilistisk synonymi* hvorved der tænkes på det forhold at et og samme indhold kan gives forskelligt udtryk, afhængigt af stil og genre. Det er naturligvis også tanken om et identisk eller nogenlunde identisk indhold der ligger til grund for opstillingen af et parameter eller en FSSK. Man må endvidere formode at forfattere der beskriver stilistiske distinktioner som en form for synonymi, forestiller sig at det vil være muligt at foretage en slags "oversættelse" fra én stil til en anden ved at udskifte originalens udtryksmidler med disses "synonymer" i den stil der "oversættes" til. Med andre ord rejser selve udtrykket *stilistisk synonymi* – i lighed med enhver anden anvendelse af termen synonymi – spørgsmålet om hvorvidt den konstaterede udtryksvariation alene er betinget af en stilistisk distinktion, eller om den tillige (eller alene!) repræsenterer en semantisk distinktion, altså en egentlig indholdsdistinktion. Overraskende nok ignoreres dette problem af mange forfattere. En af de forfattere der tager problemet alvorligt, er Kožina (1977). På baggrund af en kort opregning af forskellige synonymibegreber konstaterer hun at det inden for stilistikken vil være betimeligt at arbejde med en definition af synonymi der bygger på princippet om udskiftelighed (kommutation) af udtryksvarianter. Denne definition viser sig imidlertid i praksis at være så bred at den

ikke løser ovennævnte problem. At en udskiftning af et sprogligt udtryk med et andet er mulig (og måske ønskelig af hensyn til den stilistiske udformning af den givne tekst) er langt fra ensbetydende med at en sådan udskiftning ikke berører indholdssiden (eller kun berører den sporadisk). Dette fornemmes klart under gennemlæsningen af Kožinas redegørelse for de stilistisk-synonyme udtryksmuligheder i moderne russisk, fx i forbindelse med hendes behandling af adjektivernes lang- og kortformer.

Man skal endelig lægge mærke til at et parameter kun lader sig opstille i relation til en specifik stil eller genre. Ganske vist vil man kunne finde enslydende parametre ved en række stile. Parametre der repræsenterer et meget alment indhold, som f.eks. *hypoteseudtryk* og *kausaludtryk*, vil gå igen overalt idet man næppe kan forestille sig nogen form for tekstproduktion hvor der ikke undertiden vil være brug for at udtrykke et hypotetisk forhold eller en kausal relation. Sådanne parametre er imidlertid kun identiske af navn. Hver stil eller genre vil have sit eget specifikke inventar af fx kausaludtryk der for den pågældende stil eller genre konstituerer parametret *kausaludtryk*. Parametrene er således generelt stilspecifikke.

De refererede teorier repræsenterer en opblødning af den lidt ældre funktionalstilistik hvor en stil eller genre blev søgt karakteriseret gennem et invariabelt sæt af udtryksmidler. Som sagt var det erfaringen med den sproglige virkelighed gennem empiriske undersøgelser der fordrede denne udvikling i teoridannelsen. Dette betyder imidlertid ikke at idealet om den stilrene tekst er gledet helt ud af billedet. Således indfører Kožin (1987) begrebet *sprogprodukttype* som han definerer som en teksttype eller en idealiseret tekst der i alle sine udtryksformer holder sig inden for grænserne af et *subsprog* der repræsenterer den pågældende stil i ren form og derfor må defineres som mængden af de udtryksformer som er naturlige for den pågældende stil eller – som andre har udtrykt det – ikke vil blive opfattet som stilistisk afvigende i en tekst i den pågældende stil. Kožin kan således siges at fastholde idealet om den rene stil, men kun som ideal, idet han anfører at reelt forekommende tekster normalt er blandingstyper.

2. Empiri

2.1. Indledning

Efter at have afsluttet gennemgangen af væsentlige sider af den teoridannelse der ligger til grund for funktionalstilistikken, vil jeg i det følgende forsøge at give en oversigt over hvilke typer empiriske undersøgelser der findes beskrevet i den russiske forskningslitteratur, samt hvad der specielt kendetegner disse fremstillinger.

Som nævnt i foregående afsnit findes der kun få forsøg på beskrivelse af sprogets komplette stilinventar. Et fremtrædende eksempel på denne type fremstilling er Kožinas russiske stilistik (1977) der er omtalt relativt detaljeret i foregående kapitel. Væsentligt hyppigere er bøger og artikler der tager udgangspunkt i mere specifikke emner. Blandt disse fremstillinger kan man skelne mellem to hovedgrupper: for det første sproglige beskrivelser af enkelte stile eller genrer, for det andet fremstillinger der behandler et bestemt udtryksmiddel og undersøger dets manifestation inden for en nærmere bestemt stil eller genre.

For begge hovedgrupper af fremstillinger gælder det at de er koncentreret om afgrænsede teksttyper. Beskrivelsen er ofte bygget op på følgende måde: Indledningsvist redegøres der for hvilken teksttype der vil blive gjort til genstand for undersøgelse, samt eventuelt hvilken status denne teksttype har i forhold til traditionelle stil- og genredistinktioner, specielt den traditionelle femdeling. Dernæst følger en problemformulering, og endelig fremlægges resultaterne af en empirisk undersøgelse, illustreret med eksempler.

Forfatterne undgår således at tage stilling til de mange definitions- og afgrænsningsproblemer der er omtalt i foregående afsnit. Det viser sig i praksis at lige så problematisk den overordnede femdeling kan forekomme, lige så komfortabel er den som ramme for afgrænsning af tekstmateriale i forbindelse med empiriske undersøgelser. Som nævnt er det sandsynligvis ikke mindst dette der er årsag til teoriens levedygtighed.

De empiriske fremstillinger kan i deres emnevalg til en vis grad siges at støtte Šmelevs overordnede teori. Fremstillingerne beskæftiger sig hovedsagelig med teksttyper som man fra et vestligt synspunkt ville kalde fagsproglige; altså de teksttyper som Šmelev henfører til de egentlige stile (se ovenfor). Ligesom Šmelev arbejder forfatterne af de empiriske værker tilsyneladende ud fra en forestilling om at ikke alle tekster lige let lader sig beskrive ved opregning af en række sproglige karakteristika eller begrænsninger. En sådan beskrivelse lader sig bedst gennemføre i forhold til fagsproget (de egentlige stile: videnskabelig-teknisk, officiel-saglig og publicistisk), mens den er mere problematisk i forhold til almindeligt sprog (primært skønlitteratur og talesprogstekster).

Dog foreligger der som tidligere nævnt en omfattende litteratur om moderne russisk talesprog med grundige redegørelser for dets morfologiske, syntaktiske og leksikalske karakteristika. Der er imidlertid her tale om beskrivelser af en ganske anden art end de omtalte stilbeskrivelser. Talesprogsbeskrivelserne godtgør nemlig – ikke overraskende – at talesproget i enhver henseende er normoverskridende i forhold til skriftsprogstyperne, såvel skønlitteraturen som de fagsproglige stile. Talesproget repræsenterer således en form for udvidelse af udtryksrepertoiret, mens de egentlige (fagsprogs)stile er kendetegnet ved en indskrænkning af udtryksrepertoiret.

Blandt stilene er den videnskabelig-tekniske utvivlsomt den bedst beskrevne (fx Besnosenko 1987; Cvilling (ed) 1979, 1980, 1981, 1983, 1989; Kuz'mina 1986, Nikitina 1987, Pumpjanskij (ed) 1987). At netop denne stil som i mange empiriske fremstillinger slet og ret benævnes den videnskabelige stil, har været genstand for særlig opmærksomhed, kan der ikke angives nogen præcis årsag til. Det kan se ud som om forskerne i første række har interesseret sig for deres eget og beslægtede fagsprog. Siden 1980'erne er der dog dukket en række beskrivelser op der fokuserer på de tekniske genrer af den videnskabelig-tekniske stil, dvs. de sprogbrugstyper der i den vestlige tradition falder ind under fagsprogstypen *teknisk sprog*.

En række af de empiriske fremstillinger rummer undersøgelser af vestlige sprog, i første række engelsk, tysk, fransk og spansk. Undertiden inddrages også russisk i disse beskrivelser der så får et kontrastivt sigte med direkte relevans for oversættelsespraksis. Visse forfattere afslutter endog deres fremstillinger med at formulere nogle oversættelsesråd (Cvilling (ed) 1979, Gorodilov 1987), mens andre værker direkte har karakter af håndbøger for oversættere. Et eksempel er Pumpjanskijs (1981) *Indføring i oversættelse af videnskabelig og teknisk litteratur til engelsk*. Man bemærker referencen til en bestemt funktionalstil fra femdelingen allerede i titlen. For at give et indtryk af karakteren af en sådan fremstilling vil vi se lidt nærmere på den.

Pumpjanskij udskiller inden for videnskabelig-teknisk sprog tre leksikalske grupper der er med til at konstituere denne stil:

(i) *Den terminologiske leksik*, omfattende de egentlige termer der er karakteriseret ved entydig semantik, og som forekommer i stort tal afhængigt af hvilke begreber og fænomener den pågældende videnskabsgren opererer med. Den terminologiske leksik er udpræget genre- og emnebestemt.

(ii) *Den almenvidenskabelige og almentekniske leksik*, omfattende en række leksemer der i almindelighed er polysemantiske (dvs. flertydige), men som i videnskabelig-teknisk litteratur anvendes i en specifik betydning der yderligere kan være specificeret i de enkelte genrer (altså afhængigt af den terminologiske leksik). Der er tale om et forholdsvis begrænset antal leksemer, og ord af latinsk oprindelse dominerer over ord af angelsaksisk oprindelse. Denne del af den videnskabelig-tekniske leksik anvendes bredt inden for stilen og er altså i langt mindre grad end den terminologiske leksik genre- og emnebestemt. Som eksempler på almenvidenskabelig og almenteknisk leksik i engelsk nævner Pumpjanskij bl.a. følgende (med angivelse dels af deres almenbetydning, dels af deres specifikke betydning i videnskabelig-teknisk litteratur):

– *alternative*	Alment: 'én af to muligheder'
	Videnskabelig-teknisk litteratur: 'variant', 'mulighed (ud af flere)'
– *approach*	Alment: 'tilnærmelse', 'anmarch' etc.
	Videnskabelig-teknisk litteratur: 'metode'
– *consideration*	Alment: 'overvejelse'
	Videnskabelig-teknisk litteratur: 'årsag'
– *evidence*	Alment: 'bevis'
	Videnskabelig-teknisk litteratur: 'data', 'undersøgelsesobjekt'
– *experience*	Alment: 'erfaring'
	Videnskabelig-teknisk litteratur: 'praksis'

(iii) Ord, der *organiserer* det videnskabelige/tekniske indhold. Hertil hører for det første *logiske operatorer* (bekræftende: *hence*, *so*, *thus*, benægtende: *however*, *even so*, *nevertheless*, *yet*, udvidende: *also*, *in addition*, indskrænkende: *for such/our/these purposes*, *here*, *specifically*, temporale: *first*, *so far*, *to this point*, lokale: *here*, *presently*, *elsewhere*, m.fl.), for det andet ord og udtryk der udtrykker *graden af objektivitet*, fx *...is believed...*, *...must be considered...*, *...may be envisaged...*, *...is likely to...*, *...is regarded as...*, *seemingly*, *conceivably* etc.

Med hensyn til den grammatiske struktur fremhæver Punpjanskij bl.a. at den videnskabelig-tekniske litteratur er kendetegnet ved relativt lange sætninger (næsten to gange længere end i skønlitteratur), overvægt af substantiver, adjektiver og upersonlige verbalformer, mange passivkonstruktioner (5-6 gange flere end i skønlitteratur) samt mange præsensformer med "nultidsfunktion".

Pumpjanskij kommer endvidere ind på tema/rema-leddelingen som udtryk for informationsstrukturen, dvs. en skelnen inden for ytringens rammer mellem udgangsinformation, *tema*, og meddelelsens kerne, basisinformationen, *rema*. Han fremhæver ikke overraskende at fordelingen af sætningselementer på disse kategorier må bevares ved oversættelse. Herunder bemærker han en væsentlig forskel mellem

russisk og engelsk: Mens ledfølgen *tema-rema* er næsten ufravigelig i russisk skriftsprog og dermed i den videnskabelig-tekniske litteratur, er ledfølgen *rematisk subjekt-tematisk prædikat* udbredt og helt neutral i engelsk videnskabelig-tekniske litteratur.

Som det fremgår af disse få eksempler, er der med en fremstilling af denne type tale om en systematisk redegørelse med udgangspunkt i oversættelsespraksis, men samtidig med forsøg på at anvende nyere lingvistisk forskning af mere almen karakter. Bogen rummer en grundig gennemgang – ordklasse for ordklasse – af konkrete oversættelsesproblemer ved oversættelse af videnskabelig-teknisk litteratur fra russisk til engelsk, naturligvis med udgangspunkt i den russiske oversætters behov.

Vi vil afslutte dette kapitel med en omtale af et par karakteristiske eksempler på de to ovennævnte hovedgrupper af fremstillinger, dvs. dels helhedsbeskrivelser af enkeltstile eller enkeltgenrer, dels fremstillinger hvor der med udgangspunkt i et nærmere bestemt udtryksmiddel redegøres for dettes stilistiske distribution.

2.2. Beskrivelser af enkelte stile og genrer

I denne hovedgruppe finder vi bl.a. Ivančikova (1987), Nikitina (1987), Aleksandrova (1989), Cvilling (ed) (1989), Fedorovskaja (1989). Som eksempler på fremstillinger af denne type vil jeg omtale to: Cvilling (ed) (1989) og Ivančikova (1987).

Cvilling (ed) (1989) beskæftiger sig ligesom Pumpjanskij med den videnskabelige stil. Han skelner mellem to hovedtyper af videnskabelig litteratur, svarende til to basale videnskabsgrene: (i) naturvidenskaber og tekniske videnskaber, (ii) samfundsvidenskaber og humaniora. Analysen tager udgangspunkt i visse stilistiske særtræk der fremhæves som typiske for videnskabelig litteratur i almindelighed, nemlig (1) neutralitet, (2) generaliseret fremstilling, (3) entydighed, (4) økonomi i fremstillingen.

Cvilling mener at kunne påvise at disse træk er mindre karakteristiske for samfundsfaglig-humanistiske videnskabelige tekster end for naturvidenskabelige. I modsætning til den naturvidenskabelige tekst der udviser en konsekvent *neutralitet* (jf.

(1)), kan forfatterens ideologiske holdning og vurderende tilgang træde klart frem i den samfundsfaglige-humanistiske tekst på fx følgende måder:

– gennem vurderende og værdiladet leksik og fraseologi, fx: *pagubno otrazit'sja* 'ytre sig ødelæggende/uheldsvangert' – i stedet for det neutrale: *okazat' otricatel'noe vozdejstvie* 'have negativ indflydelse'; *okazyvaetsja grubejšim iskaženiem* 'fremtræder som en grov forvanskning' – i stedet for det neutrale: *bylo by sereznoj ošibkoj* 'ville være en alvorlig fejl'.

– gennem ironi, fx: *Über den wissenschaftlichen Wert der Darstellungen der Marxologen sagt diese Methode bereits alles.* (det uudsagtes ironi).

– gennem ophobning af negationer, fx: *To obstojatel'stvo, čto značitel'naja čast' takix rabot ešče* ***ne*** *sootvetstvuet sformulirovannym vyše épistemologičeskim trebovanijam,* ***ni****skol'ko* ***ne*** *označaet, čto éti naučnye trebovanija* ***ne****osuščestvimy* 'Den omstændighed at en væsentlig del af sådanne arbejder endnu ikke lever op til de ovenfor formulerede epistomologiske krav, medfører på ingen måde at disse videnskabelige krav ikke er væsentlige.'

– gennem grafisk fremhævelse (i skrevne tekster): citationstegn, tankestreg, spørgsmåls- og udråbstegn.

– gennem en kæde af spørgsmål, der ofte forekommer ved præsentation af problemstillinger i russisk samfundsfaglig og humanistisk litteratur, fx: *Javljaetsja li naučnoe znanie adekvatnym otraženiem predmeta issledovanija? Javljaetsja li predmet issledovanija fragmentom nezavisimoj ot poznanija real'nosti? Suščestvuet li ob"ektivnaja istina?* 'Er den videnskabelige indsigt en adækvat afspejling af undersøgelsesobjektet? Er undersøgelsesobjektet et fragment af en virkelighed der er uafhængig af erkendelsen? Findes den objektive sandhed?'

Om *den generaliserede fremstillingsform* (jf. (2)) skriver Cvilling ((ed) 1989: 31) blot at den præger den samfundsvidenskabelig-humanistiske tekst på det rent formelle plan. Man undgår forfatter-jeg og erstatter det med upersonlige konstruktioner. Imidlertid kan

denne "depersonalisering" der er fælles for alle videnskabelige genrer, modvirkes af f.eks. citatvalg der tydeligt afspejler forfatterholdningen.

Grundigere er omtalen af trækket *entydighed* i den videnskabelige fremstilling, (jf. (3)). Entydigheden bevares i store træk også i den samfundsvidenskabelig-humanistiske tekst. Dog finder man ofte en meningsmæssig forgrening, manglende niveau-klarhed og udbredt brug af associationsskabende metaforer. Cvilling fremhæver bl.a. at fagtermer undertiden bliver beskrevet med dagligsproglige, indholdsmæssigt upræcise udtryk, fx *Wenn ein Arbeiter aufgrund seiner Lebenserfahrung nur einfach "Wut auf Kapitalisten" hat, weil diese auf seine Knochen immer reicher werden, so ist das noch kein Klassenbewusstsein... Das, was sich bei einem solchen Arbeiter regt, ist Klassengefühl, Klasseninstinkt.*

Tendensen til *økonomi i fremstillingen* (jf. (4)) fortrænges ifølge Cvilling i samfundsvidenskabelig-humanistiske tekster til dels af det ideologiske, vurderende element. Dette sker gennem gentagelser (af leksikalsk, syntaktisk eller kompositorisk art) og udbredt brug af citater og metaforik der sikrer anskueligheden uden egentlig bevisførsel, fx: *Thus, the claim to know that Johnny is arriving in town on the evening train is less imperfect if one also thereby claims to know that the train will not be stopped by kidnappers than if one's claim is not construed unjustified under such strange circumstances. It is easy to observe that one and the same claim for knowledge may be sometimes justified, sometimes not. For instance, compare the claim made by a friend to the seemingly same claim made by a police inspector whose assignment is to guarantee Johnny's safe passage.*

Sammenfattende konkluderer Cvilling at samfundsvidenskabelige og humanistiske tekster i modsætning til naturvidenskabelige i højere grad beskæftiger sig med enkelttilfælde og i mindre grad med det generelle. Dette afspejles i en hyppigere anvendelse af antroponymer, toponymer og andre udtryk der alene forekommer ved beskrivelse af enkelttilfælde.

Cvillings fremstilling er således ikke ligefrem flatterende for den faggruppe han selv tilhører. Men materialet og analysen virker overbevisende, og der er således tale om resultater der i høj grad stiller spørgsmålstegn ved vaneforestillinger om den videnskabelige fremstillings objektivitet.

Et andet eksempel på en helhedsbeskrivelse af en stil eller genre er Ivančikovas (1989) analyse af avisgenren og dens undergenrer inden for den publicistiske stil. Hun fremhæver bl.a. følgende træk ved avisgenren i almindelighed:

– dominans af et begrænset antal syntaktiske konstruktioner.

– begrænset leksik.

– tendens til at hyppigt anvendte udtryk udvikler sig til termer og fraseologiske udtryk.

Dette ses bl.a. i den udvikling som forfatteren noterer inden for publicistisk syntaks sidst i 1980'erne. Udviklingen var i denne periode præget af øget brug af formelt ufuldkomne syntaktiske konstruktioner samt styrkelse af underordnede leds selvstændige udtryksfunktion og de syntaktiske konstruktioners ekspressivitet, fx: *Slovo teper' – za zapadnymi deržavami. Čto my slyšim iz atlantičeskix stolic? Reakcija neodnoznačna.* 'Nu har de vestlige lande udspillet. Hvad får vi at høre fra Atlantpagtens hovedstæder? Reaktionen er ikke entydig.' Denne tendens er tydeligvis blevet yderligere styrket op igennem 1990'erne.

Et andet træk er den store mængde stereotype standardudtryk der ikke er af egentlig fraseologisk art, men som ikke desto mindre anvendes konsekvent i forbindelse med bestemte aktuelle emner, fx*: evropejskie sojuzniki SŠA* 'USA's europæiske allierede', *pravo palestincev na samoopredelenie* 'palæstinensernes selvbestemmelsesret', *blizost' pozicij storon na peregovorax* 'det at parterne er tæt på hinanden i forhandlingerne', *ustranenie opasnosti vozniknovenija novoj jadernoj vojny* 'fjernelse af faren for en ny atomkrig', *meždunarodnyj klimat* 'det internationale klima (om politiske relationer staterne imellem).

Som det fremgår, drejer det sig om kollokationer, dvs. ordforbindelser hvoraf nogle er af relativ almen karakter, mens andre er tæt knyttet til en bestemt tematik. Nogle anvendes derfor i avistekster over lange perioder, måske ligefrem permanent, mens andre opstår (ofte som kalker fra andre, især europæiske sprog) og forsvinder sammen med den tematik de er knyttet til,.

At avistekster bl.a. har til formål at påvirke læserne, ses af den udbredte brug af ekspressivt ladet, herunder negativ og ironiserende leksik, fx: *antiarabskij sgovor* 'antiarabisk sammensværgelse', *zloveščie plany* 'ildevarslende planer', *zateja so svobodnymi vyborami* 'den fikse ide med frie valg', *političeskoe šou* 'det politiske show'. Hertil kommer at avisgenren har sin egen metonymi og metaforik, fx anvendes udtrykkene *Vest*, *Øst*, bynavne (*Moskva*, *Washington* etc.) og regeringsbygninger (*Det Hvide Hus*) for regeringer, præsidenter, etc.

Som eksempel på en underinddeling af avisgenren gennemgår Ivančikova avistekster med international tematik. Hun konstaterer at disse kan inddeles i tre subgenrer, repræsenteret af:

(i) tekster af rent informativ type.

(ii) tekster af kommenterende type.

(iii) tekster af vurderende type.

Hver af disse subgenrer kan karakteriseres v.hj.a. træk som:

– 3.persons- vs. 1.personsfremstilling.

– tematik: ét vs. flere temaer.

– enkeltteksternes omfang.

– komposition.

– tilstedeværelse af talesprogstræk, syntaktisk ekspressivitet, skønlitterær udtryksmåde.

I forhold til disse træk, som reelt svarer til hvad der tidligere er kaldt parametre, beskriver hun herefter de tre subgenrer og fremhæver bl.a. følgende træk:

Tekster af *rent informativ* type (type (i)) er kendetegnet ved 3.personsfremstilling hvilket indebærer at teksten fremtræder upersonligt, uden træk der kan føres tilbage til forfatteren. De begrænser sig til et enkelt tema og har relativt begrænset omfang. Kompositionen er forholdsvis fri og tillader vurderende elementer (ligesom avisgenren generelt). Til gengæld er der normalt ingen træk af talesprog, syntaktisk ekspressivitet eller skønlitterær udtryksmåde.

Tekster af *kommenterende* type (type (ii)) underinddeles af Ivančikova i endnu et antal subgenrer på et lavere niveau. Den første subgenre på dette niveau er *3.persons-tekster med ét tema*, tilsyneladende en overgangsgenre til den overordnede type (i). Tekster der er skrevet i denne subgenre er kendetegnet ved varierende omfang, fri komposition og mulighed for at inddrage træk af talesprog, syntaktisk ekspressivitet og skønlitterær udtryksmåde – hvad der netop fremhæver forfattersynspunktet. Den anden subgenre udgøres af *3.persons-tekster med flere temaer* som er kendetegnet ved større omfang og en fast komposition samt en mere udbredt anvendelse af vurderende og værdiladede udtryk, talesprogselementer, syntaktisk ekspressivitet og skønlitterær udtryksmåde. Endelig som den tredje subgenre omtales *1.persons-tekster*, den af de tre subgenrer hvor forfatteren står tydeligst frem med sit synspunkt. Disse tekster falder imidlertid i endnu et antal subgenrer, fx interview, reportage og replik, der hver især har deres egne sproglige træk.

Endelig beskrives tekster af vurderende type (type (iii)) som kendetegnet ved at rumme ét tema, ved fri komposition samt mange vurderende udtryksformer af syntaktisk-ekspressiv art i form af talesprogselementer m.v.

Det er indlysende at Ivančikovas inddeling i subgenrer repræsenterer en skala fra den mest upersonlige genre hvor det ikke er muligt at identificere forfatteren, til den meget personlige genre hvor forfatteren træder tydeligt frem som ansvarlig for fremstilling og vurdering. Samlet kan Ivančikovas genreinddeling fremstilles som i nedenstående figur. Inddelingen prætenderer ikke at være komplet eller den eneste mulige, men fremstår som et typisk eksempel på en tekstkategorisering inden for den

russiske funktionalstilistiske tradition. Det fremgår således at selv om genrerne bestemmes ud fra forskellige kriterier på de forskellige niveauer, er de alle ekstralingvistisk defineret. Den sproglige karakteristik kommer først i anden række.

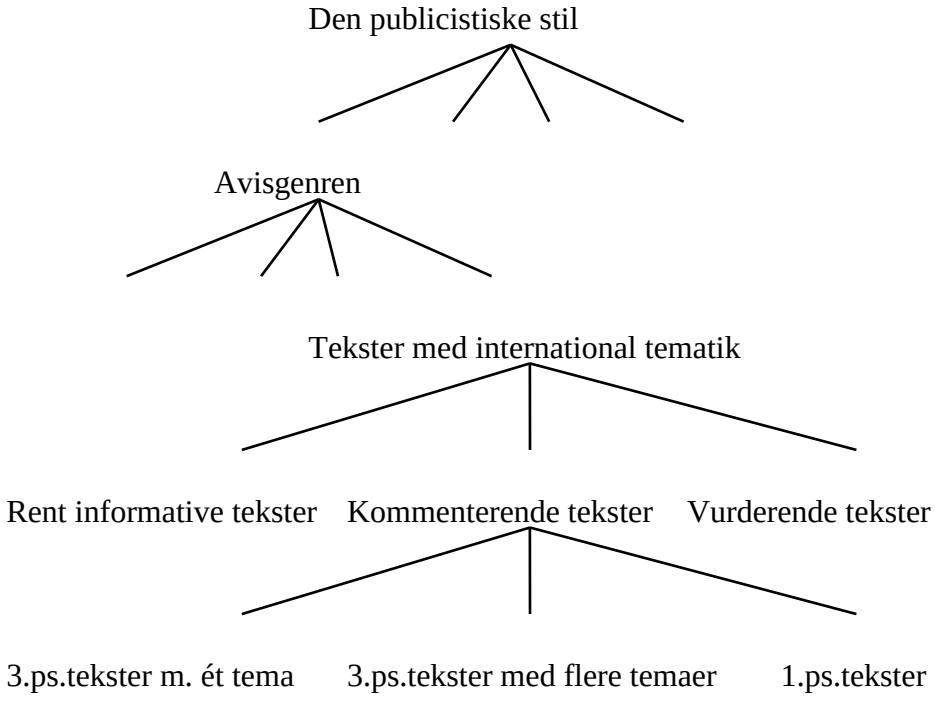

2.3. Beskrivelser af enkelte udtryksmidler

Inden for den anden hovedgruppe af fremstillinger, dvs. fremstillinger der med udgangspunkt i et nærmere bestemt udtryksmiddel redegør for dettes stilistiske distribution, finder vi bl.a. Cvilling (ed) (1979), Gorodilov (1987), Šiškova & Rodzievskaja (1989) og flere kapitler i Šmelev (ed) (1989).

Ligesom i den første hovedgruppe inddrages der ofte materiale fra andre europæiske sprog end russisk. Således redegør Cvilling (ed) (1979) for komplekse adjektiver i tysk (fx *chlorophylldefekt, taubstumm, hochexplosiv*) der som bekendt ikke har nogen egentlig strukturel modsvarighed i russisk, men som aktualiseres i

oversættelsespraksis da de er særdeles produktive i flere fagsproglige genrer. Cvilling anfører til sidst i sin fremstilling en række oversættelsesråd, herunder:

– Adjektiver som indgår i en systematisk terminologi, oversættes med tilsvarende russiske termer, uafhængigt af disses struktur, fx: *umweltfreundlich – ėkologičnyj, lichtstark – svetosil'nyj, rotempfindlich – sensibilizirovannyj k dlinnovolnovoj časti spektra*.

– Ved prædikativ anvendelse af et adjektivkompositum oversættes dette ofte med et verbum der ækvivalerer med kompositumets andet led, og et substantiv der ækvivalerer med første led, fx: *Der Patient is kontaktsheu – Bol'noj izbegaet kontaktov* 'Patienten skyr kontakter'. *Das Sortiment war nicht marktgerecht – Assortiment ne sootvetstvoval zaprosam rynka* 'Udvalget modsvarede ikke markedets efterspørgsel'.

Et andet eksempel på en fremstilling der behandler en enkelt gruppe udtryksmidler og deres stilistiske distribution, men hvor der til gengæld refereres til russiske data er Glovinskaja (1989). Emnet for fremstillingen er verbets tempus-aspekt former, og forfatteren anvender den funktionelle grammatiks analyse *fra indhold/betydning til sprogligt udtryk*. Hun tager således udgangspunkt i forskellige aspekt-tempus "betydninger", fx *forestående handling, enkelthandling i fortiden med resultat, usuel/potentiel handling, andenhåndsbeskrivelse af handling*. Herefter foretages en gennemgang af disse betydningers mulige udtryksmåder i relation til den funktionalstilistiske differentering.

Vi har i dette afsluttende afsnit gennemgået en række typiske eksempler på fremstillinger med stærke empiriske elementer. Formålet har ikke været at dække de mange emner der behandles i litteraturen, men derimod at illustrere litteraturens bredde med et relativt tilfældigt udvalg af emner.

LITTERATUR

Aleksandrova, N. A. (1989), "Raznovidnosti naučnych lekcij i ich lingvostilističeskie osobennosti." Cvilling (ed), 49-58.

Austin, John L. (1962). *How to do things with words.* Oxford: Clarendon. (Genudgivelse: (1975) Cambridge, Mass.: Harvard Univ. Press)

Barchudarov, L. S. (1975), *Jazyk i perevod.* Moskva: Meždunarodnye otnošenija.

Besnosenko, L. N. (1987), *Obučenie grammatike naučnogo stilja. Učebnoe posobie.* Moskva: Izdatel'stvo Universiteta družby narodov.

Bondarko, A. V. (ed) (1987). *Teorija funkcional'noj grammatiki. Vvedenie. Aspektual'nost'. Vremennaja lokalizovannost'. Taksis.* Leningrad: Nauka.

Bühler, K. (1934), *Sprachtheorie.* Jena: Fischer (Genoptrykt: Stuttgart: Fischer, 1965).

Cvilling, M. Ja. (1979), "Složnye prilagatel'nye kak produktivnyj razrjad terminologičeskoj leksiki sovremennogo nemeckogo jazyka." Cvilling (ed), 56-71.

Cvilling, M. Ja. (1989), "Specifika obščestvenno-naučnogo teksta (k voprosu o vnutristilevoj differenciacii jazyka nauki)." Cvilling (ed), 27-36.

Cvilling, M. Ja. (ed) (1979), *Lingvo-stilističeskie issledovanija naučnoj reči.* Moskva: Nauka.

Cvilling, M. Ja. (ed) (1980), *Funkcional'nyj stil' naučnoj prozy. Problemy lingvistiki i metodiki prepodavanija.* Moskva: Nauka.

Cvilling, M. Ja. (ed) (1981), *Lingvostilističeskie osobennosti naučnogo teksta.* Moskva: Nauka.

Cvilling, M. Ja. (ed) (1983), *Jazyk i stil' naučnogo izloženija. Lingvometodičeskie issledovanija.* Moskva: Nauka.

Cvilling, M. Ja. (ed) (1985), *Funkcional'nye stili. Lingvometodičeskie aspekty*. Moskva: Nauka.

Cvilling, M. Ja. (ed) (1986), *Obščie i častnye problemy funkcional'nych stilej*. Moskva: Nauka.

Jens Nørgård-Sørensen
Københavns Universitet

Cvilling, M. Ja. (ed) (1989), *Raznovidnosti i žanry naučnoj prozy. Lingvostilističeskie osobennosti. Sbornik naučnych trudov.* Moskva: Nauka.

Fedorovskaja, O. A. (1989), "O žanrovoj klassifikacii naučno-techničeskich dokumentov i ich lingvističeskich osobennostjach (na materiale russkogo jazyka)." Cvilling (ed), 37-48.

Gorodilov, V. V. (1987), "Mež"jazykovaja informativnost' nekotorych ėlementov naučnogo i techničeskogo teksta." Vannikov et al. (ed), 9-12.

Glovinskaja, M. Ja., "Semantika, pragmatika i stilistika vido-vremennych form." Šmelev (ed.)(1989), 74-145.

Ivančikova, E. A. (1987), "Žanrovye formy reči gazetnoj publicistiki (Opyt tipologii tekstov)." Kožin (ed.)(1987), 72-135.

Jakobson, R. (1960), "Linguistics and poetics." T. A. Sebeok (ed.), *Style in language.* Cambridge, Mass.: MIT Press.

Komissarov, V. N. (1990), *Teorija perevoda (Lingvističeskie aspekty).* Moskva: Vysšaja škola.

Kožin, A. N. (ed) (1987), *Stilistika russkogo jazyka. Žanrovo-kommunikativnyj aspekt stilistiki teksta*. Moskva: Nauka.

Kožina, M. N. (1977), *Stilistika russkogo jazyka.* Moskva: Prosveščenie.

Kožina, M. N. (1989), "O funkcional'nych semantiko-stilističeskich kategorijach v aspekte kommunikativnoj teorii jazyka" Cvilling (ed), 3-27.

Kuz'mina, E. S. (1986), *Sintagmatika naučnogo teksta.* Moskva: Izdatel'stvo Universiteta družby narodov.

Lysakova, I. P. & K. A. Rogova (red.) (1987), *Sovremennaja gazetnaja publicistika. Problemy stilja.* Leningrad: Izdatel'stvo Leningradskogo universiteta.

Naer, V. L. (1981), "K opisaniju funkcional'no-stilevoj sistemy sovremennogo anglijskogo jazyka. Voprosy differenciacii i integracii." Cvilling (ed), 3-13.

Nikitina, S. E. (1987), *Semantičeskij analiz jazyka nauki. Na materiale lingvistiki.* Moskva: Nauka.

Pumpjanskij, A. L. (ed) (1987), *Jazyk i stil' naučnoj literatury. Mežvuzovskij tematičeskij sbornik naučnych trudov.* Kalinin: Kalininskij gos. universitet.

Razinkina, N. M. (1985), "O vozmožnosti priloženija nekotorych kriteriev ėstetiki k formulirovke lingvostilističeskogo ponjatija "funkcional'nyj stil'". Cvilling (ed), 3-14.

Razinkina, N. M. (1986), "Ob ustojčivosti funkcional'nogo stilja." *Voprosy jazykoznanija* 4, 114-119.

Riesel, E. & E. Schendels (1975), *Deutsche Stilistik.* Moskau: Verlag Hochschule.

Šiškova, L. V., Ja. K. Rodzievskaja (1989), "Bytijnye predloženija nemeckogo jazyka v naučno-techničeskich tekstach." Cvilling (ed), 139-146.

Šmelev, D. N. (1977), *Russkij jazyk v ego funkčional'nych raznovidnostjach.* Moskva: Nauka.

Šmelev, D. N. (ed) (1989), *Grammatičeskie issledovanija. Funkcional'no-stilističeskij aspekt (Supersegmentnaja fonetika. Morfologičeskaja semantika).* Moskva: Nauka.

Švejcer, A. D. (1973), *Perevod i lingvistika.* Moskva: Voenizdat.

Švejcer, A. D. (1987), "Sovetskaja teorija perevoda za 70 let." *Voprosy jakykoznanija* 5, 9-17.

Vinogradov, V.V. (1981), *Problemy russkoj stilistiki.* Moskva.

Zemskaja, E. A. (ed) (1983). *Russkaja razgovornaja reč'. Fonetika, morfologija, leksika, Žest.* Moskva: Nauka.

Zemskaja, E. A., M. V. Kitajgorodskaja, E. N. Širjaev (1981). *Russkaja razgovornaja reč': Obščie voprosy. Slovoobrazovanie. Sintaksis.* Moskva: Nauka.

Zemskaja, E. A., D. N. Šmelev (eds)(1984). *Gorodskoe prostorečie.* Moskva: Nauka.